

ÜÇÜNCÜ DÜNYA ÜLKELERİNDE KADIN HAKLARI BAĞLAMINDA FEMİNİZM*

Arş. Gör. Duygu ALPTEKİN
Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü
alptekin.duygu@gmail.com

Özet

Sömürgecilik hareketlerinden günümüzdeki küreselleşme sürecine kadar devam eden toplumların sosyo-ekonomik şekillenışı, kadının dönüşümünü ele alan araştırmalarda da incelenen önemli bir konu olmuştur. Kadın, toplumun geçirdiği tarihsel evrimlerden ve kültüründen ayrı düşünülemeyeceği gibi artık uluslararası organizasyonlar çerçevesinde de sorunlarının tartışıldığı ve çözüm yollarının arandığı bir konuma gelmiştir. Bununla birlikte Üçüncü Dünya'nın sıkıntılı hayatının kadının yaşantısında da önemli güçlükler yarattığı bir gerçektir ve ortak kadın sorunlarından ayrı bir sosyo-kültürel zemine özgü sorunlarla da ele alınması gereklidir. Sağlıklı yaşam koşullarına sahip olamayan Üçüncü Dünya kadınının ölümüne neden olabilecek düzeydeki yaşam tarzı, bu önem çerçevesinde çalışma kapsamına alınmıştır. Bu sosyal yaşam sorunları bağlamında kadın hakları ve feminist mücadeleler sorgulanmaya çalışılmıştır. Dünya genelinde yürütülen kadına yönelik faaliyetlerin niteliksel ve işlevsel eksikliği, ülkelerin sosyo-kültürel dokusunun dikkate alınmadığının bir göstergesi olarak karşımıza çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: üçüncü dünya, az gelişmişlik, yoksulluk, kadın hakları, feminizm

FEMINISM AS THE WOMEN RIGHTS IN THE THIRD WORLD COUNTRIES

Abstract

The socio economic shape of societies which dates back from colonialism to globalization was the important topic deal with analysis of the revolution of woman. Woman, not only couldn't be thought as different as historical revolutions and cultures experienced by society but also got the place where the problems having been discussed and having been try to find the ways of solutions as part of international organizations. Nonetheless it is the fact that; third world's distressing life has negative influence on woman's life and woman concept should be deal with as a socio-cultural problems apart from the common women problems. The third world women's style which is about the poor living conditions could be giving rise to her fatality was analysed the scope of this importance. Woman rights and feminist struggles have been criticized in terms of problems of this social life. In the lack of quality and functional side of facilities imposed on towards woman in whole world indicates that the social and cultural strata of society has not been taken into consideration sufficiently.

Key Words: third world, underdevelopment, poverty, women rights, feminism

---

* Bu çalışma, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı'nda kabul edilen yüksek lisans tezinin özetidir.

GİRİŞ

Kadın olmak, üzerinde sayısız bilimsel araştırmaların da yapıldığı ezilmişliğin sindiği durumların varlığına işaret eder. Bu durumlar toplumsal yaşamın siyasi, hukuki, ekonomi vb birçok alanında kendisini göstermektedir. Küreselleşme sürecindeki günümüz dünyası, her ülkede farklı yaşam koşulları ve farklı kadın kimlikleri sergilemektedir. Bir başka deyişle, kadın olmak farklı ülkelerde farklı yaşantılara ve farklı ötekilik durumlarına işaret etmektedir. Bu noktada Üçüncü Dünya kadınının yaşamı, literatürde yapılan araştırmaların azlığı nedeniyle büyük bir soru işaretidir. Yoksulluk, açlık, insan haklarının uygulamalardaki yetersizlikleri, toplumsal hizmet yetersizlikleri gibi insan hayatını olumsuz yönde etkileyen birçok sorun Üçüncü Dünya ülkelerinin tipik özellikleri arasındadır ve kadın bu bağlamda cinsiyet ötekiliği dışında, değinilen bu toplumsal sorunlarla da bir savaşım içerisinde yaşamını sürdürmeye çalışmaktadır. Üstelik bu savaşta yeterli donanıma da sahip olmayan Üçüncü Dünya kadının sosyal yaşam sorunları, bu çalışma içerisinde açıklanmaya çalışılmıştır.

Çalışmada bununla birlikte, kadın hakları mücadeleleri yoluyla gelişen feminizm akımı, Üçüncü Dünya kadınlarının sorunlarının çözümlenmesine yönelik olarak incelenmiş ve varolan uluslararası kuruluşların organizasyonları değerlendirilmiştir. Bu kapsamda hükümetlerin hukuki çabalarının yeterliliği ve sosyal yaşamda kadın haklarının uygulanışı ile Dünya genelinde kadına yönelik ayrımcılığın engellenmesi amaçlı yürütölen faaliyetlerin etkisi de ele alınmıştır.

1. Kadın Cinsiyeti Sorunu, Kadın Hakları ve Feminizm

Cinsiyet kavramı biyolojik bir temele dayanmış olsa bile günlük yaşamda, insanların kadın ve erkek cinsiyetlerinden anladıkları farklı bir anlam bulunmaktadır. Giddens'in ifadesi ile kadın ve erkeklerin davranışları arasındaki farklılıkları sadece biyolojik temelli olan "cinsiyet" kavramı ile açıklamak mümkün değildir (Giddens, 2000: 97). En basit görünümleriyle, kadın ve erkeklerin giyim-kuşamları, meslek yaşantıları, ev içi ve ev dışı örgütlenme biçimleri, karar alma mekanizmaları vb. birçok öge, doğal farklılığın toplumsal algılanışı olarak ele alınmaktadır. Bu anlayış da kadın ve erkek cinsiyet kategorilerinin toplumsal olarak inşa edildiği gerçeğini ortaya koymaktadır.

Toplumsal bir kategori olarak inşa edilen kadın ve erkek kimliği "toplumsal cinsiyet" kavramı ile anlamını bulmaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramı, kadınlar ile erkekler arasındaki farklılıkların toplumsal düzlemde kurulmuş olduğuna dikkat çekmekle birlikte, kadın ve erkekler arasında oluşturulan ayrımı da ifade etmektedir. Başka bir ifadeyle toplumsal cinsiyet, toplumsallaşma sürecinde bireylerde cinsiyet temelinde ayrımlaşmaya işaret etmektedir. Toplumsal-kültürel cinsiyeti ifade etmek üzere kullanılan "toplumsal cinsiyet" kavramı, bireyler için beklenti örüntöleri oluşturarak, günlük yaşamın toplumsal süreçlerini düzenleyen,

ekonomi, ideoloji, aile, siyaset gibi toplumsal örgütlenmelerin içine yerleşerek onları biçimlendiren bir kurum olarak tanımlanmaktadır (Onaran, Büker, Bir, 1998: 2-3; 22). Toplumsal cinsiyet, temel toplumsal örgütlenmeleri biçimlendiren bir kurum olduğu kadar, aynı zamanda bu örgütlenme biçimlerinden etkilenen bir konumdadır. Toplumsal cinsiyet ve toplumsal örgütlenme biçimleri arasında gerçekleşen bu etkileşimin boyutları, kültürlere, toplumlara ve zamana göre farklılık göstermektedir. Bu bağlamda da cinsiyet kimliğinin yapılanmasında kültürel, sosyal ve tarihsel süreçlerin rol oynadığı bilinmektedir. Kültürel süreçler, biyolojik ayrımlara kültürün verdiği anlamlardan oluşmaktadır. Sosyal süreçler, toplumun belirlediği kadın ve erkek davranışları, duygu, değer ve düşünce beklentileri üzerine yapılanmıştır. Tarihsel süreçler ise toplumsal kurumların tarihsel süreçteki evriminde tekrarlanan kadın ve erkek olma davranış biçimleriyle ilintilidir (Navaro, 1999: 28-29). Bu noktada zamanın, kültürlerin ve toplumsal yaşam tarzlarının farklılığının ülkelerarasında kadın kimliğinin de farklılaşmasını beraberinde getirdiği kanısı oluşabilir.

Toplumsal cinsiyet kavramı kadın çalışmaları, feminist teori, tabakalaşma ve sınıf çalışmaları için faydalıdır. Kadınlık ve erkekliğin toplum tarafından kurulmuş olduğu gerçekliğinden hareket ettiği için, kadın çalışmaları ve feminist teori için bir temel oluşturmaktadır. Ancak bu kavramın kadından öte kadın ve erkek arasındaki toplumsal kurgulanmaya vurgu yapmak amacı ile kullanıldığı gözden kaçırılmamalıdır.

Bu araştırmada 'kadın hakları' sözcüğü ile kastedilen kadının sırf kadın olduğu için erkekten farklı olarak ve erkeklerin sahip olmadığı bir takım hakları olduğu değildir. Fakat tam tersine insan olmasından kaynaklanan erkeklerle aynı ve eşit olarak sahip olduğu ancak erkeklerden farklı olarak kullanamadığı veya - yasalarca kendisine tanınmış olanları kullanmadığı haklarıdır (Göle, 1991: 15).

Kadın hakları her kadın açısından ortak bir anlam ifade etmekte midir ya da bir kadın sahip olduğu ya da olamadığı haklarından ne kadar haberdardır gibi soruların yanıtları kadınların kadın hakları konusundaki bilinçlilik düzeyini ve yaşantısını gösterecektir. Hukukta gerçekleştirilen kadın-erkek eşitliği, günlük yaşam içerisinde çoğu zaman yer bulamamaktadır. Örneğin kadının çalışmak istemesine rağmen eşi ve çevresi tarafından engellenmesi, iş bulmada karşılaştığı zorluklar, genelde düşük ve vasıfsız işlere kabul edilmesi gibi işverenlerin cinsiyet temelli yaptığı birtakım ayrımcılık içeren eylemleri ya da çalışan kadınların ev içi hizmetleri ve çocuk bakımı görevleri toplum tarafından normal gibi algılanan bir nevi kalıplaşmış görünümüdür. Önemli olan bu toplumsal rollerimiz altına bürünen eylemlerimizde, uygulamada - hakların kullanılabilmesinde ve savunulabilmesinde - yatan gerçek eşitliktir. Bu doğrultuda gelişen feminizm akımı, 18.yy.'da İngiliz Mary Wollstonecraft'ın,1792'de "A Vindication of the Rights of Woman" (Kadın Haklarının Savunusu) adıyla yayınlanan denemesiyle başlamış ve Avrupa'ya yayılmıştır (Rowbotham, 1994: 51).

Feminizm için genel bir tanımlamadan söz etmek oldukça güçtür. Kadın kurtuluş veya özgürlük hareketi yıllar boyunca sayısız anlamlar geliştirmiştir. Bunun nedeni ise, bu hareket içerisinde mücadele eden kadınların düşüncelerinin, sorunlarının, kültürel konumlarının ve siyasi amaçlarının farklı olmasıdır. Farklı konum ve mekânda olan kadınlar, kadın kurtuluşunu kendi sorunları ve siyasi anlayışları çerçevesinde biçimlendirmeye çalışmış ve sayısız feminist hareket, eylem ve anlayışları geliştirmişlerdir.

Genel olarak feminizm kadın sorunlarına eğilen, kadının toplum içinde dışlanışını, aşağılanışını, ezilişini ve kendine yabancılaştırılmasını sergileyen ve bu durumun düzeltilmesi için var olagelen ataerkil kavram, norm ve değerlerle mücadele etmeyi amaçlayan bir toplumsal hareket olarak tanımlanmaktadır (Doltaş, 1991: 83). Feminizm, erkek egemen dünyanın kavramlarını sorgulamanın yanı sıra kadınların hayatta karşılaştıkları bir takım zorlukları önlemek amacıyla taşımaktadır. Bu bağlamda kadınlar, gündelik yaşamda karşılaştıkları ve bir anlamda erkekler tarafından sömürülmeleri sonucunda yaşadıkları tehdit, aşağılanma, saldırı ve tecavüz gibi birçok tedirgin edici unsur dolayısıyla da feminist hareket içerisinde yer almaktadırlar. Feminist hareket içerisinde yer alan birçok kadın gerçekte kendini yeni bir toplum kurmaya adanmış çok sayıda bulduğu olumsuz koşulları düzeltmek amacıyla taşımaktadır (Saim, 1997: 262). Bu anlamıyla da feminist hareket, kadının kendi konumunu sorgulamak istemesinin yanı sıra, yaşadığı günlük yaşam zorluklarına da dayandırılmaktadır (Turche, 1997: 294).

19.yy.da giderek güçlenen ve daha çok kamusal alan ile oy hakkı talepleri çerçevesinde yoğunlaşan birinci dalga feminist hareket (Donovan, 1997: 121) bir toplumsal hareket olarak belirli hedeflere ulaşmıştır. Bu çerçevede kadınların eğitim kurumlarından daha fazla yararlanmaya başlamaları ve dolayısıyla çalışabilecekleri mesleklerin sayısının artmasının yanı sıra ulusal ve uluslararası örgütlerin kurulmasıyla kadın hakları mücadelelerinin genişletilmesi sağlanmıştır. 1960'lı yıllarda başlayan ikinci dalga feminist hareket ise, temel haklarına ve eğitim olanaklarına kavuşan kadınların özel alanlarında ve çalışma koşullarında köklü değişiklik oluşmadığı bilincine varmaları ve bunun dışavurumuyla başlayan bir harekettir. Kazanılan hakların kadını ikincil konumundan kurtarmaya yetmediği, çalışma hayatındaki cinsiyetçi ücret farklılığını ve ev içindeki emek yükünü değiştirmediği görülmüştür. Kendini gençlik ve savaş karşıtı hareketlerin içinde var eden kadın hareketi, eski tezlerinden kopuk yeni bir feminizm akımını ortaya çıkarmıştır.

ABD'de ve Avrupa'da 1960'larda başlayıp 1970'lerde ivme kazanan ikinci dalga feminist hareketin ideolojik eylemliliği 1980'lerde akademik alana kaymış, kadın hareketi marjinal gruplar da içeren çeşitli kollara ayrılmıştır. Üniversitelerde açılan kadın araştırma birimlerinde kürsülerinde sosyologlar ve psikologlar, kadının ikincil konuma gelmesinin nedenleri ve bu durumun ortadan kaldırılmasına yönelik araştırmalar yapılmıştır. 1980'lerin sonlarına doğru ise kadın

gruplarından ayakta kalabilenler çevreci hareketlerin içinde var olmaya; medyada kalanlar ise Türkiye'deki 'Kadınca' örneğinde olduğu gibi özgür, çalışan ve konumundan hoşnut kadınlara hayat, aşk, gece ve gündüz makyajları vb. konularda bilgiler veren kadın magazin dergilerine dönüşmeye başlamıştır (Özbudun, 1987: 16). 1990'lara gelindiğinde somut projeler çerçevesinde, geçmişte oluşturulan kuramlar pratiğe geçirilmeye başlanmış, kurumlaşma, merkezi ve yerel yönetimlerle etkileşim içine girme gibi yeni mücadele platformları oluşturulmuştur.

2. Azgelişmişlik ve Yoksulluk Bağlamında Üçüncü Dünya Kadını

Üçüncü Dünya kavramı Fransız Devrimi'nde halkı temsil eden üçüncü sınıfla benzerlik kurularak, Soğuk Savaş dönemindeki iki büyük kampın dışında kalan devletler grubu için kullanılmaktadır. Bu kavram ilkin 1940'ların sonlarında Avrupa'da potansiyel bakımdan tarafsız bir bloğu tanımlamak için kullanılmış ancak 1960'ların başlarından itibaren Birinci Dünyayı oluşturan ileri kapitalist ülkeler ile İkinci Dünyayı oluşturan komünist ülkeler dışındaki gelişmekte olan ülkeleri ifade etmiştir (Marshall, 1999: 776). Bu ülkelerin büyük çoğunluğu ABD'nin ve Avrupa'nın güneyinde yer aldıkları için sanayileşmiş, zengin Kuzey ülkelerine karşıt olarak, kimi zaman Güney ülkeleri olarak adlandırılmakta (Giddens, 2000: 60) kimi zaman da toplumsal içerik üstünde durularak, bugünkü kapitalist sisteme, egemen ve sömürülen sınıf düşüncesine göndermede bulunarak söz konusu ülkeler için 'proleter uluslar' kavramı kullanılmaktadır (Bremond & Geledan, 1984: 28).

İlk kez Fransız nüfusbilimci Alfred Sauvy tarafından ortaya atılan Üçüncü Dünya kavramı az gelişmiş toplumlardan söz etmenin geleneksel bir biçimi haline gelmiştir (Giddens, 2000: 61) ancak azgelişmişlik kavramını içine almakla birlikte bu ülkeler yine de sadece bu kavramla açıklanamaz. Az gelişmiş ülkeler ile Üçüncü Dünya ülkelerinin ortak sosyal yaşam özelliklerinin, farklılıklarının açıklanması gerekmektedir. Az gelişmiş ülkeler kavramı, nüfusunun büyük çoğunluğunun gelişmiş teknik donanımdan yoksun olarak tarımda çalıştığı ve kişi başına reel gelir seviyesi düşük olan ülkelerdir (Alkin ve diğerleri, 1988: 77). Az gelişmiş ülkelerin sosyal yapısı otoriter devlet sisteminin etkisi altında olduğundan, bireyi, her şeyi devletten bekleyen bir tavır almaya yöneltmekte ve bu kamucu yapı bireyin girişim yeteneğini köreltmektedir. Bir yandan aile kurumunda ve çalışma düzeninde var olan ataerkil yapısı bireyciliği engellerken diğer yandan, ekonomik gelişmeyle birlikte, geleneksel yapıda çözümler başlamakta ve bireyin işlemeye başlayan çağdaş düzene uyum sağlayamaması nedeniyle sosyal huzursuzluklar ortaya çıkmaktadır (İlkin, 1983: 21). Küreselleşme sürecinde ortaya çıkan sosyal, kültürel ve ekonomik değişimler toplumların sosyal yapı taşı olan aile kurumunu ve aileyi oluşturan üyelerin sosyal konumlarını ve rollerini de önemli derecede etkilemektedir.

Nüfus artış hızının yüksek olduğu az gelişmiş ülkelerde doğum ve çocuk ölüm oranı yüksektir (Sevindirici, 1999: 158). Üçüncü Dünya ülkeleri sayılan Hindistan ve Çin nüfus açısından Dünyanın en büyük iki ülkesidir. Hindistan'ın nüfusu 1 milyar 100 milyon, Çin'in nüfusu 1 milyar 300 milyon civarındadır (BM, 2007). Nüfus artış hızı ivme kazandıkça kişi başına düşen milli gelir düşmekte ve ülkenin temel toplumsal kurumlarının işleyişleri olumsuz yönde etkilenmektedir. Oysa bir ülkenin kalkınması ve toplumun refahının yükselmesi sağlık ve eğitim gibi toplumun temel işlevlerinin en iyi şekilde yerine getirilmesine bağlıdır.

Günümüzde kadınlar, küresel ölçekte, erkeklerden ortalama olarak 4 yıl (64'e 68 yıl) kadar fazla yaşamakta ancak bu durum ülkelere göre önemli farklılık göstermektedir. Kadınların ortalama ömrünün en yüksek olduğu ülke Japonya, en düşük olduğu ülke ise Afganistan'dır ve aradaki fark 38 yıldır. Gelişmiş ülkelerde ortalama ömür refah düzeyindeki artışa koşut olarak giderek yükselmiş, kadınlar için 80 sınırını aşarken, erkekler için de 80'e yaklaşmıştır. Bu bağlamda Kanada'da ya da Avustralya'da doğan bir kız çocuğunun yaşama süresi beklentisi 81 yıl ve üzeri olabilirken, Uganda'da doğan bir kız çocuğunun beklentisi ancak 46 yıldır. (Özgüç, 1998: 76). Kadınların erkeklerle eşit ya da onlardan daha kısa ömürlü oldukları Hindistan, Nepal, Malawi, Bangladeş, Bhutan ve Maldivler olmak üzere altı ülkenin aynı coğrafyada, Güney Asya'da yer alması dikkat çekmektedir (Özgüç, 1998: 77). Buralarda yaşam, kadınlar için özellikle güçtür ve oranlar da bu durumu yansıtmaktadır.

Bir toplumun demografik yapısını belirleyen ve dolayısıyla da işgücü arzı, istihdam ve eğitim gibi alanları yakından etkileyen en önemli faktörlerden biri, çeşitli yaş gruplarının toplam nüfus içindeki ağırlıklarıdır (TÜSİAD, 1988: 6). Az gelişmiş ülkelerde çalışabilir nüfusun toplam nüfusa oranı düşüktür (Sevindirici, 1999: 166). Bu bağlamda vurgulanması gereken bir nokta, az gelişmiş çoğu ülkede ve Üçüncü Dünya ülkelerinde kadının işgücü istatistiklerinde yer almamasıdır, bu bir sorun olarak algılanmalıdır. Kadınların büyük kısmının tarımda, çoğunlukla da geçim türü tarımda çalışmasından dolayı istatistiklerde yer almamaları ve işgücü içinde görülmemeleri söz konusudur. Şehirlerdeki kayıt dışı kadın iş gücü istihdamı da aynı durumdadır. Kadınlar küçük ticaretle uğraşarak, temizlik işi yaparak küçük ve orta ölçekli işletmelerde çalışarak kendi ve ailelerinin geçimlerine önemli katkıda buldukları halde genellikle istihdamla ilgili istatistiklerin dışında kalmaktadırlar (Özgüç, 1998: 101).

Üçüncü Dünya ülkelerinde kırsal alanda kadın zor yaşam koşulları altındadır, örn. Sri Lanka'da bir çay toplayıcısı kadının günü güneş doğmadan önce başlamaktadır. 04:00 sıralarında kalkar, kahvaltı ve öğle yemeğini hazırlar, evi süpürür ve çocukları kreşe ya da okula gitmeye hazırlar. Saat 07:00'ye geldiğinde çay toplayıcısı kadınlar artık gruplar halinde işe koyulmuştur ve saat 09:30 – 10:00 arasındaki çay molasına kadar sepetlerini doldurmaya devam edeceklerdir. Küçük bebekleri olan anneler kreşe onları beslemeye gider; sonra eve bir gece önceden hazırladığı öğle yemeği için geri döner. Öğleden sonra saat 14:00'de tekrar tarlaya

gelerek 16:30'a kadar çalışır. Topladığı çayların tartılması için sırasını bekler; çocuk ya da çocuklarını kreşten alır ve 17:30'da eve dönmüş olur. Sonra, evin temizlenmesi, akşam yemeğinin ve ertesi günün öğlen yemeğinin hazırlanması, çocukların beslenmesi, yıkanması ya da temizlenmesi ve yatırımları gibi akşam işleri başlar. En son yatan da yine kendisidir. Genellikle tek odalı evde tek karyola olduğu ve onu da kocası kullandığı için yerde bir minder üzerinde uyur (Özgüç, 1998: 111-112).

Tablo 1. Bazı Üçüncü Dünya Ülkelerinde Okuryazarlık Oranları*

Konum	Ülke	Okuryazarlık Oranı (%) Erkek	Okuryazarlık Oranı (%) Kadın	Okuryazarlık Oranı (%) Toplam
Doğu Afrika	Uganda	73.7	50.2	61.8
	Somali	36	14	24
Güney Afrika	Malavi	76.1	49.8	62.7
	Zambiya	85	71.3	78.2
	Botswana	76.9	82.4	79.8
Kuzey Afrika	Tunus	78.6	54.6	66.7
	Fas	64.1	39.4	51.7
	Mısır	68.3	46.9	57.7
	Cezayir	78.8	61	70
Orta Afrika	Kongo D. C.	76.2	55.1	65.5
	Burundi	58.5	45.2	51.6
Batı Afrika	Burkina Faso	36.9	16.6	26.6
	Nijer	20.9	6.6	13.6
	Sierra Leone	45.4	18.2	31.4
	Gambiya	47.8	32.8	40.1

* Bu tablodaki veriler söz konusu ülkelerdeki 15 yaş ve üzeri kişileri kapsamaktadır. Ayrıca, Somali 1990; Uganda, Zambiya, Tunus, Nepal, Nijer, Sierra Leone, Gine, Mali ve Senegal 1995; Malavi, Botswana, Fas, Mısır, Cezayir, Kongo, Burundi, Bangladeş, Burkina Faso, Gambiya, Gana ve Gine Bisseu ise 2003 yılı verileridir.

	Gana	82.7	67.1	74.8
	Gine Bisseeu	58.1	27.4	42.4
	Gine	49.9	21.9	35.9
	Mali	39.4	23.1	31
	Senegal	43	23.2	33.1
Güney Asya	Bangladeş	53.9	31.8	43.1
	Nepal	40.9	14	27.5
	Hindistan	70	48.3	59.5

Kaynak:Allnet, (2006), "Ülkeler Rehberi", <http://www.ülkeler.net>

Tablo 1'de görüldüğü gibi, az gelişmiş ülkelerde eğitim düzeyi genelde düşük, okuma yazma bilmeyenlerin oranı yüksektir (Sevindirici, 1999: 168). Bunun yanı sıra bu ülkelerdeki eğitim kalitesinin de düşük olması, gelişmiş ülkeler ile aralarındaki mesafenin artmasına yol açmaktadır. Güney Afrika'da bulunan Botswana dışında okuryazar kadın oranı erkeklere göre düşüktür. Hem bu ülkelerin toplam nüfus düzeyinde okuryazarlık oranının, hem de kadınların erkeklere göre okuryazarlık oranının düşük olması, onların eğitim hizmetlerine ulaşabilmelerinin iki farklı sosyal boyutta zorluğuna işaret etmektedir.

Değinilen az gelişmiş ülkelerin ortak özelliklerine sağlık hizmetlerinin, beslenmenin, doğal kaynakların ve alt yapının yetersizliği, gizli işsizlik ve yoksulluk oranının yüksekliği, araştırma geliştirme harcamalarının milli gelir içindeki payının düşüklüğü, işgücünün niteliksiz ve dış ticaretin yetersiz olması gibi özellikleri de eklemek mümkündür (Sevindirici, 1999: 1-4). Örneğin Üçüncü Dünya ülkelerindeki sağlık ve ölüm oranlarına ilişkin veriler sağlık sektörünün ve beslenmenin yetersizliğini gözler önüne sermektedir. Bazı Afrika ve Güney Asya ülkelerinde yaşayan kadınlar 100.000 doğuma karşılık yaklaşık 1.800'e (Sierra Leone) ulaşan anne ölümüyle en fazla sıkıntı çekenlerdir. Yine bu oran Somali, Gine ve Bhutan'da 1.600, Montanya ve Nepal'de 1.500, Afganistan ve Yemen'de 1.400 ve Uganda, Nijer, Senegal, Mali ve Çad'da 1.200'dür. Dünya ortalamasının 430 (Türkiye 180) olduğu göz önüne alındığında (UNICEF, 1998), Üçüncü Dünya ülkeleri ile gelişmiş ülkeler arasındaki ekonomik ve sosyal yaşam standardı uçurumu dikkat çekmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde kadınlar erkeklerden, kız çocukları ise kadınlardan daha yetersiz beslenmektedirler. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve UNICEF raporları yetersiz beslenmenin sonucu olan aneminin bu bölgelerdeki kadınların çoğunu, Afrika, Güney ve Güneybatı Asya'daki hamile kadınların (bu dönemlerinde erkeklerin üç misli demire ihtiyaçları vardır) üçte ikisini olumsuz etkilediğini belirtmektedir. Birçok geleneksel toplumda yemeği ilk önce erkeklerin

yemesi ve yiyeceğin daha fazlasını tüketmesi gelenek halindedir; böylece ancak geriye kalanlar (belki de daha az besleyici kısımlar) kadınlar ve çocuklar arasında paylaşılır. Yine geleneklere göre kadınlar erkek çocukları kızlardan üstün tuttuklarından, beslenme açısından kız çocuklar iki misli olumsuzluk yaşamaktadırlar (Özgüç, 1998: 79). Görüldüğü gibi, hiyerarşik sıralama aile kurumunda yerleşik beslenme kültürünü de etkilemektedir.

Yokluk ve bedensel tehlikenin yanında mutsuzluk, utanç, suçluluk, kin, öfke vb. ciddi sosyo-psikolojik faktörlerden de etkilenen 'yoksulluk' (Bauman, 1999: 60), Üçüncü Dünya ülkelerinin en büyük sorunlarından birisidir ve genellikle en yoğun biçimde kırsal alanlarda görülmektedir. Yetersiz beslenen, yeterli düzeyde eğitim alamayan, düşük yaşam beklentisine ve standartların altında barınma koşullarına sahip olan yoksulların çoğunluğu mera alanlarının kıt, tarımsal verimliliğin düşük ve erozyon ile sellerin yaygın olduğu bölgelerde yaşamaktadır. Üçüncü Dünya ülkelerinin yoksulları, İngiltere ya da diğer sanayi toplumlarındaki insanların neredeyse düşünemeyecekleri kadar kötü koşullarda yaşamaktadırlar. Kartondan ya da tahta parçalarından yapılmış sığınakların dışında, pek çoğunun sürekli bir konutu yoktur. Yaşadıkları bölgeler genelde kanalizasyon, altyapı, elektrik ve su gibi temel hizmetlerden yoksundur. yoktur (Giddens, 2000: 64). Böylesi bir yoksulluğun hakim olduğu Üçüncü Dünya ülkelerindeki yaşam koşullarının ağırlığı, genellikle kadınları erkeklere oranla daha çok etkilemektedir. Kadınlar, sosyal statüleri ve ayrıcalıkları en düşük olan erkeklerin bile karşılaşmadıkları kültürel, toplumsal ve ekonomik sorunlarla karşı karşıyadır. –

Az gelişmişlik, Bağımlılık kuramıyla birlikte anılan ve birçok Üçüncü Dünya ülkesinin karakteristik özelliği olan yoksulluğu ve ekonomik durgunluğu betimlemek için kullanılan bir kavramdır. Az gelişmişlik kavramı söz konusu toplumların gelişmemenin zararlarından etkilenmelerinin yanı sıra, ileri kapitalist devletler tarafından sömürülmemiş olmaları durumunda beklenebilecek gelişme düzeylerine de ulaşamamalarını içermektedir (Marshall, 1999: 52). Batı ülkeleri onyedinci yüzyıldan yirminci yüzyıla kadar, daha önce geleneksel toplumların bulunduğu sayısız bölgede gerektiğinde üstün askeri güçlerini kullanarak sömürgeler oluşturmuşlardır. Bütün bu sömürgelerin hemen hepsi artık kendi bağımsızlıklarını kazanmışsa da, sömürgeleştirme süreci, bizim bugün bildiğimiz dünyanın toplumsal haritasının biçimlenişinde merkezi bir yer tutmuştur (Giddens, 2000: 60). Söz konusu sömürgeleştirme sürecinin biçimlendirdiği Üçüncü Dünya ülkelerinde kadının sosyal yaşam sorunları dikkat çekmektedir.

3. Kadın Hakları ve Feminist Hareketlerin Üçüncü Dünya'daki İzleri

Kadın hakları ile ilgili somut adımlar kadınların politik, ekonomik ve sosyal haklarını korumak için 1946 yılında kurulan "Birleşmiş Milletler (BM) Kadının Statüsü Komisyonu" ile atılmış ve bunu 1948 yılında kabul edilen BM Evrensel

Bildirgesinin cinsiyet ayrımı yapmadan kaleme alınması izlenmiştir. Daha sonraki yıllarda cinsiyete dayalı eşitlik mücadelesi, Birleşmiş Milletlerin uluslararası çeşitli sözleşme ve bildireleri ile desteklenmiştir (KSSGM, 2003'den Aktaran TAŞKIN, 2004:1).

1970'lerin başında kadınlar uluslararası toplantıların kadınların günlük yaşamlarını iyileştiren somut sonuçlar üretmediğini ve kadınları ilgilendiren konularda uluslararası alanda yeni bir bilinçlilik / farkındalık oluşturulması gerektiğini savunarak yeni bir atılıma geçmişlerdir. Uluslararası kadın hareketi, dünyanın dikkatini kadınların sorunlarına çekmek için, 1972'de BM'e bir dilekçe vererek, 1975 yılının "Uluslararası Kadın Yılı" ilan edilmesini istemiştir. Bu talep BM Kadının Statüsü Komisyonu tarafından kabul edilmiştir. Amaç, "Kadın erkek eşitliğini geliştirmeye yönelik faaliyetleri yoğunlaştırmak ve kadınların ulusal ve uluslararası kalkınmaya katkısını artırmak" olarak ifade edilmiştir. Aynı yıl, Meksika'da "Birinci Dünya Kadın Konferansı" düzenlenmiştir (KİHP, 2001: 6). 1979 yılında BM'de Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin kabulü ile kadın hareketi etkili bir mücadele aracına kavuşmuştur.

Birleşmiş Milletlerce ilan edilen "Uluslararası Kadın Onyılı" 1980'de Kopenhag'da, 1985'te Nairobi'de yapılan konferanslarla devam ederek kadınları hükümetlerarası gündemin üst sıralarına oturtmuş aynı zamanda uluslararası planda kadınlar arası işbirliğinin gelişmesine uygun ortam yaratmıştır. Meksika'da yapılan konferans Meksika kadın hareketinde, Nairobi'de toplanan konferans Afrika kadın hareketinde önemli birer dönüm noktası oluşturup, onlara güç ve hız katmıştır. Tüm dünyada kadınlar, ülkelerinin hükümetlerine Onyıl'da verdikleri sözleri gerçekleştirmeleri, ayrımcı yasaları değiştirmeleri, kadın işlerine bakacak daireler kurmaları için baskı yapmışlardır. 1990'lara gelindiğinde toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın odaklı olmayan uluslararası toplantılarda da gündemin önemli bir parçasını oluşturur hale gelmiştir. Dünya kadınları arasındaki işbirliği ve dayanışma ise sivil toplum hareketinin en büyük başarılarından biri olarak dikkatleri üzerine çekmiştir (KİHP, 2001: 6).

Özellikle, Nairobi'de düzenlenen BM Üçüncü Dünya Kadın Konferansı'nda ele alınan konular ile oluşturulan ileriye dönük temel stratejiler belgesindeki eylem maddeleri Üçüncü Dünya kadınlarının sorunlarına çözüm arar nitelikte olmuştur. Çünkü Nairobi Konferansı, bütün bu varsayımların ve umutların boşa çıktığı bir dönemde yapılmıştır. 1975-1985 arasında dünyada gelir dağılımındaki eşitsizlikler büyümüş, gelişmekte olan ülkelerde gittikçe artan ve yer yer derinleşen ekonomik krizler yaşanmış, soğuk savaş döneminin iki bloğu arasında hızlanan silahlanma yarışı ülke gelirlerinin kadınlar lehine kullanılmasını engelleyici bir rol oynamıştır. Gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasındaki uçurum daralacağına giderek büyümesi nedeniyle artık yoksullaşma başlıca kadın sorunlarından biri olarak tanımlanmaya başlanmıştır (KİHP, 2001: 9). Bu nedenle bu uluslararası konferans, hem az gelişmiş hem de gelişmiş ülke kadınlarının sorunlarının yeniden

tanımlanmasına, çözüm yollarının aranmasına ve bu yönde stratejilerin belirlenmesine ön ayak olmuştur.

Daha sonraki yıllarda gerçekleştirilen Rio, Viyana, Kahire ve Pekin'deki uluslararası organizasyonlarda kadın sorunlarının evrensel olduğu görüşü altında; kız çocuklarının özel ihtiyaçlarının ele alınması, kadınların sürdürülebilir kalkınmada üstlendikleri merkezi rol, kadın haklarının insan hakları olduğunun kabul edilmesi, kadınların yoksullukla mücadelede oynamak zorunda olduğu merkezi rolün ele alınması, kadınların sağlıklarını, ailelerini ve evlerini etkileyen kararlar üzerinde kontrol sahibi olmaya hakları olduğunun vurgulanması, kadına karşı şiddeti önleme ve kadının güçlenmesini ve toplumsal konumunun yükselmesini sağlama gibi konular tartışılmıştır.

SONUÇ YERİNE

Günümüz toplumu, küresel akımların etkileriyle kültürlerin, ekonomilerin, piyasaların, iletişim araçlarının, bilimselliğin birbirine eklenmesinin bir sonucu olarak, bu faktörlerin aktörleri konumunda olan kurum, kuruluş ve organizasyonların da artık uluslar üstü bir kimlik kazanmalarına neden olmuştur. Dünya konjonktüründe gerçekleşen bu değişim tüm olumlu ve olumsuz yönleriyle birlikte her toplumu farklı şekillerde etkilemektedir. Üçüncü Dünya ülkeleri ya da Güney ülkeleri olarak da bilinen bu ülkeler, küreselleşmenin daha çok olumsuz yönlerinden etkilenmektedir. Yoksulluk, açlık, eğitim eksikliği vb. sosyo-ekonomik ve kültürel değişkenler düşük yaşam koşullarının işaretleridir. Kısacası Dünya üzerinde hiçbir ülkedeki yaşam artık diğerlerinden bütünüyle ayrı olarak ele alınamamaktadır. Bu nedenle bu çalışmada Üçüncü Dünya ülkeleri küresel düzlemde ele alınarak kadın sorunsalı da bu bağlamda analiz edilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü Dünya ülke kadının gündelik yaşamının büyük çoğunluğunu ev işleri ve çocukların bakımı oluşturmaktadır. Bu, dünya genelinde çoğu kadının paylaştığı bir durum olsa da Üçüncü Dünya'daki yaşam zorlukları ve düşük yaşam koşulları, kadının günlük rutin işlerini daha da zorlaştırmaktadır. Kadın kentle yaşıyorsa ağır fabrika işlerinin yoğunluğu, kırdaki yaşıyorsa kilometrelerce yol yürüyerek su ve yakacak odun taşıma ve tarlada saatlerce çalışma gibi işlerin ağırlığı ve zorluğu ile yaşamını sürdürmeye çalışmaktadır. Kendi özel istekleri için ayırdığı süre yok denecek kadar azdır ve sosyal hayata katılmaları önünde engeller vardır.

Dünya genelinde, ölüm oranlarının, yetersiz beslenmenin ve açlığın en yüksek olduğu bu ülkelerde, kadınlar öncelikle sağlıklı bir insan olarak yaşamak için mücadele vermektedirler. Bu alanda yapılan uluslararası organizasyonların özellikle Birleşmiş Milletlerin yaptığı Dünya kadın konferanslarının daha etkili sonuçlar verebilmesi ve çözümler üretebilmesi, toplumların kendilerine özgü

sosyo-ekonomik ve kültürel farklılıklarının da göz önünde bulundurulmasını şart koşmaktadır. Çünkü Üçüncü Dünya kadınları “eşit işe eşit ücret”, ev işlerinde ortaklık gibi konuların çok daha arka planında önemli sorunlarla iç içe neredeyse ölüm kalım savaşı vermektedir. Kendine güvenen, eğitilmiş ve sosyal yaşam şartları iyi olan bir kadın olabilmek onlar için belki de bir başlangıçtır. Öncelikle temel gereksinimlerinin sağlanması bu nedenle gereklidir ve bu yönde ulusal ve uluslararası politikaların geliştirilmesinin ve uygulamaya konulmasının önemi büyüktür.

KAYNAKÇA

- ALLNET, (2006), “Ülkeler Rehberi”, <http://www.ulkeler.net>.
- ALKİN – vd., (1998), *Genel Ekonomi Ansiklopedisi*, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- BAUMAN, Zygmunt, (1999), *Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar*, İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- BBC, (18.11.2008), “Özel Dosyalar”, <http://www.bbc.co.uk>, 2007.
- BREMOND, Janine - GELEDAN, Alain, (1984), *İktisadi ve Toplumsal Kavramlar Sözlüğü*, (Çeviren: Ertuğrul Özkök), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- DOLTAŞ, Dilek, (1991), “Feminizm Açısında Sekizinci Günah ve Bir Cinayet Romanı”, *Toplum ve Bilim*, S. 53, İstanbul.
- DONOVAN, Josephine, (1997), *Feminist Teori*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- GIDDENS, Anthony, (2000), *Sosyoloji*, (Çeviren: Hüseyin Özel – Cemal Güzel), Ankara: Ayrıç Yayınevi.
- GÖLE, Nilüfer, (1991), “Batı Modernizmi ve Post-Feminizm”, *Toplum ve Bilim*, S.53, İstanbul.
- İLKİN, Akın, (1983), *Kalkınma ve Sanayi Ekonomisi*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.
- KADININ İNSAN HAKLARI PROJESİ (KİHP), (2006), “Pekin+5: Birleşmiş Milletler’de Kadının İnsan Hakları ve Türkiye’nin Taahhütleri”, <http://www.wwhr.org>, (Aralık 2001).
- KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (KSSGM), (2006), *TBMM Kadının Statüsü Araştırma Komisyonu Raporu*, Ankara: Cem Web Ofset.
- MARSHALL, Gordon, (1999), *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çeviren: Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- NAVARO, Leyla, (1999), *Tapınağın Öbür Yüzü – Gerçekten Beni Duyuyor Musun?*, İstanbul: Sistem Yayınları.

- ONARAN, Oğuz – vd., (1998), *Eskişehir’de Erkek Rol ve Tutumlarına İlişkin Alan Araştırması*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- ÖZBUDUN, Sibel, (1987), “Batıda Özgürlük Sonrası Kadın Literatürüne Bakış”, *Varlık*, S. 958.
- ÖZGÜÇ, Nazmiye, (1998), *Kadınların Coğrafyası*, İstanbul: Çantay Kitabevi.
- ROWBOTHAM, Sheila, (1994), *Kadınlar Direniş ve Devrim*, İstanbul: Payel Yayıncılık.
- SAİM, Hikmet, (1997), *Kadının Gizli Dünyası*, İstanbul: Arion Yayınları.
- SEVİNDİRİCİ, İbrahim, (1999), *Az gelişmişliğin Ekonomisi*, Ankara: Ayyıldız Yayınları.
- TAŞKIN, Lale, (2006), “Uluslararası Sözleşmeler Işığında Kadının Durumu”, <http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/1026.pdf>, (2004).
- TURCHE, Christopy, (1997), *Cinsiyet ve Akıl: Cinsiyetlerarası Savaşında Felsefe*, Çeviren: Mustafa Tüzel, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- TÜSİAD, (1988), *Türkiye’de Modernleşme, Sanayileşme ve Gelişme Göstergeleri*, İstanbul.
- UNİCEF, (1998), *The State Of The World Children*, New York.